

The Effect of Foreign Direct Investment on Employment in Selected Oil-Exporting Countries of the Persian Gulf

Javaheri, B.¹; Mozaffari, Z.²; Mokhtaripour, R.³

Type of Article: **Research**

10.22126/PSE.2024.10090.1084

Received: 31 December 2023; Accepted: 28 March 2024

P.P: 117-138

Abstract

Employment, as one of the factors of development, has a significant impact on economic growth, poverty reduction, and social welfare. Foreign direct investment flows in the world in the last two decades have had a noticeable impact on the labor market in developed and developing economies. The impact of foreign direct investment on employment levels can vary depending on the economic conditions and status of each country, as well as the type and amount of inbound investments. This current article evaluates the impact of foreign direct investment on employment levels during the period 2019-2000 in 6 selected countries in the Persian Gulf region, including Iran, Saudi Arabia, Qatar, Kuwait, Bahrain, and Iraq, using panel data methodology. The results show that foreign direct investment has a positive and significant impact on employment. Additionally, gross domestic product has a positive and significant impact on employment. Oil revenues, human capital, and institutional quality have a negative and significant impact on employment. Based on the results of the article, attracting FDI can be proposed as a strategy to increase employment levels in these countries. In other words, foreign direct investment and gross domestic product can significantly contribute to increasing employment and improving the economic and social conditions of countries in the Persian Gulf region.

Keywords: Employment, Foreign Direct Investment, Panel Data.

JEL Classification: F21, E24, C23.

1. Associate Professor, Department of Economics, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran (Corresponding Author).

Email: b.javaheri@uok.ac.ir

2. Assistant Professor, Department of Economics, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran.

Email: z.mozaffari@uok.ac.ir

3. Master of Economics, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran.

Email: rezamokhtaripoor1374@gmail.com

Citations: Javaheri, B.; Mozaffari, Z. & Mokhtaripour, R. (2024). "The Effect of Foreign Direct Investment on Employment in Selected Oil-Exporting Countries of the Persian Gulf". *Public Sector Economics Studies*, 3 (7), 117-138.

Homepage of this Article: https://pse.razi.ac.ir/article_2984.html?lang=en

1. Introduction

The Impact of Foreign Direct Investment on Employment is one of the important and widely studied topics in the economy of the countries in the Persian Gulf region. Given the abundant oil resources in this area, foreign investments are considered as one of the main sources of capital for these countries. This type of investment can have a significant impact on employment and the overall economy of these countries. With the increase in foreign direct investment, creating job opportunities for the local population is among the important effects of these activities. This type of investment usually leads to an increase in local workforce and employment by establishing and expanding production and service units. Additionally, these investments can contribute to technology transfer, upgrading the skills of local workers, and developing regional business insights. The main objective of this article is to investigate the impact of foreign direct investment on employment in selected countries in the Persian Gulf region (Iran, Saudi Arabia, Qatar, Kuwait, Bahrain, and Iraq) using data from the period 2000 to 2019.

2. Theoretical Framework

The type of activities carried out by Foreign Direct Investment (FDI) can also influence its impact on employment. For example, in some industries, FDI may lead to an increase in employment, while in other industries, it may have no positive or negative impact. On the other hand, some economic literature suggests that FDI may not affect employment. FDI could have a neutral impact because its relationship with other sectors of the economy may be complex and diverse. For instance, if FDI in a specific sector leads to an increase in demand for other products and services, its positive effects on employment in other sectors of the economy may be observed. However, in some cases, these relationships may have neutral effects.

3. Methodology

The topic of investigating the impact of Foreign Direct Investment (FDI) on Employment in selected oil-exporting countries in the Persian Gulf region is of interest. To examine these effects, the panel data methodology is considered as a suitable analytical approach. This method allows for the consideration of temporal and spatial variations in the data and manages fixed and random effects. By using this approach, the effects of FDI on employment over time and in different countries can be studied, and various factors that may influence this relationship can be controlled. This method is of great importance in analyzing the economic and social effects of foreign direct investment on employment in this region.

4. Discussion

The article discusses the results of a study on the impact of Foreign Direct Investment (FDI) on Employment in six selected countries in the Persian Gulf

region, including Iran, Saudi Arabia, Qatar, Kuwait, Bahrain, and Iraq, during the period of 2000-2019. Employment is considered a crucial factor for development, significantly influencing economic growth, poverty reduction, and social welfare. The flows of FDI worldwide have had a considerable impact on the labor market in both developed and developing economies in recent decades. The effect of FDI on employment can vary depending on the economic conditions of each country and the type and amount of incoming investments.

The study utilized panel data methodology to evaluate the relationship between FDI and employment levels in the selected Gulf countries. The results indicated a positive and significant impact of FDI on employment. Additionally, Gross Domestic Product (GDP) had a positive and significant effect on employment, while oil revenues, human capital, and institutional quality had negative and significant effects on employment. Based on the findings, attracting FDI could be considered a strategy to increase employment levels in these countries. In other words, Foreign Direct Investment and GDP can significantly contribute to increasing employment and improving the economic and social conditions in the Persian Gulf countries.

By addressing these challenges and implementing targeted policies, such as improving human capital, economic diversification, and institutional quality, GCC countries can fully harness the potential of foreign investment to stimulate economic development and create permanent job opportunities.

5. Conclusion and Suggestions

The study examined the impact of Foreign Direct Investment (FDI) on Employment levels in selected countries in the Persian Gulf region over the period of 2000-2019. The results revealed a positive and significant relationship between FDI and employment, indicating that attracting FDI can be a viable strategy to increase job opportunities in these countries. Additionally, Gross Domestic Product (GDP) was found to have a positive effect on employment, highlighting the importance of economic growth in driving job creation. On the other hand, factors such as oil revenues, human capital, and institutional quality were identified as having negative effects on employment, suggesting the need for targeted policies to address these challenges.

Promoting FDI Inflows: Governments in the Persian Gulf countries should focus on creating a conducive environment to attract more FDI. This can be achieved through policy reforms, infrastructure development, and investment incentives. In conclusion, the findings of this study underscore the importance of FDI in driving employment growth in the Persian Gulf countries. By implementing targeted strategies to attract FDI, investing in human capital, diversifying the economy, and improving institutional quality, these countries can harness the potential of foreign investment to enhance employment opportunities and foster sustainable economic development.

6. Ethical Considerations

6.1. Compliance with ethical guidelines

The authors of the article declare that research ethics have been observed in this article.

6.2. Funding

The authors of the article have not received any budget from any organization or company to conduct the research.

6.3. Authors' contribution

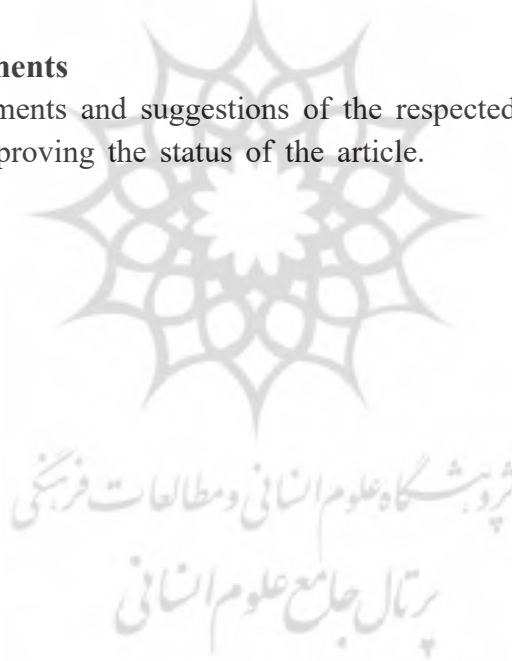
The author of the article declares that all aspects of this research have been conducted by them.

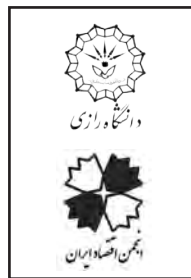
6.4. Conflict of interest

The authors of the article declare that there is no conflict of interest in this research.

6.5. Acknowledgments

The valuable comments and suggestions of the respected reviewers are greatly appreciated for improving the status of the article.

تأثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر اشتغال کشورهای منتخب صادرکننده نفت در خلیج فارس

بختیار جواهری^۱، زانا مظفری^۲، رضا مختاری پور^۳

نوع مقاله: پژوهشی

10.22126/PSE.2024.10090.1084

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۱۰، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۷/۰۹

صص: ۱۱۷-۱۳۸

چکیده

اشتغال به عنوان یکی از عوامل توسعه تأثیر بسزایی بر رشد اقتصادی، کاهش فقر و افزایش رفاه اجتماعی دارد. جریان‌های سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در جهان در دو دهه اخیر تأثیر چشمگیری بر بازار کار در اقتصادهای توسعه‌یافته و در حال توسعه داشته‌اند. تأثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر سطح اشتغال، بسته به شرایط و وضعیت اقتصادی هر کشور و همچنین نوع و میزان سرمایه‌گذاری‌های ورودی، می‌تواند متفاوت باشد. مقاله حاضر با استفاده از روش پنل دیتا تأثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر سطح اشتغال طی دوره ۲۰۰۰-۲۰۱۹ را در شش کشور منتخب حوزه خلیج فارس (ایران، عربستان، قطر، کویت، بحرین و عراق) ارزیابی کرده است. نتایج حاکی از آن است که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تأثیر مثبت و معنادار بر اشتغال دارد. همچنین تولید ناخالص داخلی تأثیر مثبت و معنادار بر اشتغال دارد. درآمدهای نفتی، سرمایه انسانی و کیفیت نهادی تأثیر منفی و معنادار بر اشتغال دارند. همچنین، جذب FDI می‌تواند به عنوان یک راهکار برای افزایش سطح اشتغال در این کشورها مطرح شود؛ به عبارت دیگر، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و تولید ناخالص داخلی ممکن است به طور معناداری به افزایش اشتغال و بهبود شرایط اقتصادی و اجتماعی کشورهای حوزه خلیج فارس کمک کنند.

واژه‌های کلیدی: اشتغال، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، پنل دیتا.

طبقه بندی JEL: C23، E24، F21.

۱. دانشیار گروه علوم اقتصادی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران (نویسنده مسئول).

Email: b.javaheri@uok.ac.ir

۲. استادیار گروه علوم اقتصادی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران.

Email: z.mozaffari@uok.ac.ir

۳. کارشناس ارشد علوم اقتصادی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران.

Email: rezamokhtaripoor1374@gmail.com

۱. مقدمه

نرخ بیکاری بالا باعث می‌شود تا از یک طرف بخش وسیعی از نیروی فعال جامعه - که می‌توانست در فعالیت‌های مختلف به کار گرفته شود و رشد تولید ملی و شکوفایی را به بار آورد - به هدر رود و از طرف دیگر فقر، فساد، توزیع ناعادلانه درآمد و پیامدهای منفی دیگر، دامن‌گیر جامعه شود (Bettendorf et al, 2009)؛ بنابراین، در هر برنامه توسعه، تأمین اشتغال باید یکی از اولویت‌ها باشد. مهار بیکاری از طریق سیاست‌های مناسب موجب کاهش بسیاری از عوارض نامطلوب اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی می‌شود و زمینه مناسب‌تری برای رشد و توسعه اقتصادی و رسیدن به اهداف برنامه فراهم می‌سازد (صیدایی و همکاران، ۱۳۹۰).

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی عاملی اساسی در رشد و توسعه اقتصادی، حل مشکلات پس‌انداز و سرمایه‌گذاری، انتقال فناوری، دانش فنی و روش‌های مدیریت نوین به شمار می‌آید. نقش کلیدی این نوع سرمایه‌گذاری در ورود جریان سرمایه‌گذاری بین‌المللی، دسترسی به بازارهای جهانی، دستیابی به فناوری روز دنیا، افزایش بازدهی و بهبود کارایی و توجه به رفاه جامعه و کاهش نرخ بیکاری باعث افزایش رقابت بین کشورها برای جذب آن شده است (Lufukea et al, 2021). سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر متغیرهای اقتصاد کلان نظیر رشد اقتصادی، صادرات، اشتغال نیروی کار، پس‌انداز و مصرف تأثیر دارد که هر یک از این متغیرها به‌تنهایی بر رشد اقتصادی مؤثرند (کازرونی و همکاران، ۱۳۹۷). راه‌هایی که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از طریق آن‌ها بر اشتغال تأثیر می‌گذارد، از یک مسیر تحقیقاتی با مسیر دیگر متفاوت است (Setyanti & Wahyudi, 2021). بسیاری از مطالعات اثرات اعمال شده به‌وسیله قیمت نفت بر ایجاد شغل را به‌جای پیوند اشتغال و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به‌طور کلی بررسی کرده‌اند، اما تعداد کمی از تحقیقات بر کشورهای تولیدکننده نفت متمرکز شده‌اند. از طرفی، اثرات اشتغال ناشی از تغییر درآمدهای نفت با در دسترس بودن منابع نفتی متفاوت است. برای برخی کشورها نفت یک عامل هزینه‌بر است، در حالی که برای برخی دیگر به‌عنوان ثروت در نظر گرفته می‌شود (Rong et al, 2020). میزان و نحوه اثرگذاری سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، سرمایه انسانی و درآمدهای نفتی در مطالعات اندکی مورد ارزیابی قرار گرفته است (Alfalih & Hadj, 2021).

کشورهای نفت‌خیز دارای منابع طبیعی غنی و درآمد بالا هستند که می‌توانند به‌عنوان منبع درآمد و اشتغال برای جامعه خود و دیگر کشورها عمل کنند. بحث اشتغال در این کشورها اهمیت بسیاری دارد؛ زیرا ایجاد فرصت‌های شغلی و توسعه اقتصادی می‌تواند به توسعه پایدار و رشد اجتماعی کمک کند. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌تواند تأثیر مهمی بر اشتغال در کشورهای نفت‌خیز داشته باشد. FDI می‌تواند به‌عنوان یک منبع اصلی برای ایجاد فرصت‌های شغلی، انتقال فناوری، توسعه صنایع محلی و ارتقای مهارت‌های کارگران عمل کند. این موارد می‌تواند به توسعه اقتصادی و اشتغال در کشورهای نفت‌خیز کمک کند. با ورود FDI، شرکت‌های خارجی معمولاً به‌دنبال ایجاد زیرساخت‌های صنعتی، توسعه منابع طبیعی و ایجاد فرصت‌های کسب‌وکارند که می‌تواند به افزایش اشتغال در بخش‌های مختلف اقتصاد کشورهای نفت‌خیز منجر شود. همچنین، این سرمایه‌گذاری‌ها می‌تواند به توسعه صنایع محلی و ارتقای فناوری‌های محلی کمک رساند و از این طریق اشتغال و افزایش توان

تولیدی کشورها را تقویت کند. از طرف دیگر، FDI ممکن است به رقابت با شرکت‌های محلی و کاهش تعداد شغل‌ها در بخش‌هایی از اقتصاد منجر شود. برخی شرکت‌های محلی ممکن است در رقابت با شرکت‌های خارجی که سرمایه و فناوری بیشتری دارند ناتوان شوند که نتیجه آن از دست دادن بازار و کاهش فعالیت‌هاست که به کاهش تعداد شغل‌ها منجر می‌شود (Bailey, 2018; Abor & Harvey, 2008).

با توجه به مطالب بیان شده می‌توان گفت که FDI می‌تواند اثرات دوپهلوی داشته باشد. از سوی دیگر، کشورهای خاورمیانه به‌عنوان دارندگان منابع نفتی غنی و تأثیرگذار در بازارهای جهانی انرژی، همواره مورد توجه سرمایه‌گذاران خارجی بوده‌اند، در حالی که ورود سرمایه‌گذاری‌های خارجی می‌تواند فرصت‌های بسیاری برای توسعه اقتصادی و ایجاد شغل‌های پایدار در این منطقه فراهم کند. طبق آمارهای جهانی نام این کشورها از لحاظ وضعیت اشتغال‌زایی وضعیت مناسبی نسبت به سایر کشورها ندارد و مسئله اصلی سیاست‌گذاران در این‌گونه کشورها مربوط به اشتغال است؛ بنابراین، هدف اصلی این مقاله بررسی تأثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر اشتغال در کشورهای منتخب حوزه خلیج فارس (ایران، عربستان، قطر، کویت، بحرین و عراق) با استفاده از داده‌های دوره ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۹ است.

۲. مبانی نظری

در ادبیات اقتصادی، تحقیقات در زمینه بازار کار و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به‌ویژه بر تأثیر شکاف بین دستمزد و بهره‌وری در بخش‌های با مالکیت خارجی و داخلی تمرکز دارند (Rong et al, 2020). اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر کسب‌وکارهای داخلی با فاصله و اختلاف چشمگیر فناورانه آن‌ها مرتبط است. به‌عنوان مثال، اگر شرکت‌های چندملیتی در یک صنعت خاص در یک کشور با شرکت‌های محلی در همان صنعت اختلاف فناورانه کمی داشته باشند یا اصلاً این اختلاف وجود نداشته باشد، تأثیرات مستقیمی در آن صنعت به وجود نمی‌آید؛ با این حال، اگر فاصله فناورانه بین شرکت‌های خارجی و داخلی از میانگین بیشتر باشد، تأثیر فناوری جدید از ایجاد تأثیرات زیاد در صنعت مرتبط ناتوان خواهد بود. به همین دلیل، دوره فاصله فناوری باید در مرزهای معقولی حفظ شود (Osabohien et al, 2020).

تأثیرات سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر بهبود و گسترش صادرات و تعامل اقتصاد کشور میزبان با دنیای خارج به‌وضوح مشهود است. نقش اساسی FDI در انتقال اقتصاد کشور میزبان از صادرات مواد خام به صادرات کارخانه‌ها و صنایع بیشتر است و در برخی موارد حتی می‌تواند به صادرات فناوری منجر شود. همچنین، تأثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر کشور میزبان تنها به رشد صادرات و تغییر در ساختار صادرات محدود نمی‌شود، بلکه انتقال دانش جهانی و ورود کشور میزبان به شبکه تولیدات جهانی نیز از جمله تأثیرات مهم این نوع سرمایه‌گذاری است (Aderemi et al, 2022).

در دهه‌های اخیر، یکی از ضروریات بهبود رفاه اجتماعی-اقتصادی برای کشورهای در حال توسعه ورود FDI بوده است (Reisen & Soto, 2001; Burns et al, 2017) و به‌طور کلی، توافق بر این است که تأثیر مثبت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی کشورهای میزبان به عوامل خاصی (مانند سرمایه انسانی، سیستم

تجاری، میزان باز بودن اقتصاد و شرایط اقتصادی) بستگی دارد که در آن کشورها وجود داشته باشد (Chowdhury & Mavrotas, 2006; Hansen & Rand, 2006). یکی از کم‌هزینه‌ترین روش‌های دستیابی به فناوری‌های پیشرفته در کشورهای فقیر است. واضح است که تأثیرات مثبت روی اقتصاد محلی زمانی که اقتصاد از نرخ بالای بیکاری رنج می‌برد بسیار بیشتر خواهد بود؛ پیش از هرچیز، یک اثر مستقیم وجود دارد و این است که ایجاد شرکت‌های خارجی تقاضای نیروی کار در اقتصاد میزبان را افزایش می‌دهد. دوم، اثر غیرمستقیم است. شرکت‌های خارجی با درخواست کالا و خدمات تولیدی از تأمین‌کنندگان به اقتصاد محلی متصل می‌شوند. این اثر غیرمستقیم تقاضای نیروی کار را افزایش می‌دهد و باعث کاهش نرخ بیکاری یا افزایش دستمزد یا ترکیبی از هر دو می‌شود (Lheem & Guo, 2004).

اثرات مثبت FDI بر اشتغال معمولاً به دو روش مطرح می‌شود. نخست آنکه FDI می‌تواند با ایجاد شغل‌های مستقیم در واحدهای تولیدی و خدماتی موجب افزایش اشتغال مستقیم شود. دوم اینکه FDI ممکن است اثرات انتقال فناوری، افزایش بهره‌وری و توسعه صنایع هم‌پیوند داشته باشد که به افزایش اشتغال غیرمستقیم منجر شود. از سوی دیگر، اثرات منفی FDI بر اشتغال نیز مطرح شده است. طبق برخی نظریه‌ها، FDI ممکن است باعث از بین رفتن شغل‌های محلی، کاهش حقوق کارگری و ایجاد نابرابری‌های اجتماعی شود؛ بنابراین، ادبیات اقتصادی نشان می‌دهد که اثرات FDI بر اشتغال به‌صورت دوگانه و دوپهلوی است. در واقع، کانال‌هایی که توسط آن سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر اشتغال تأثیر می‌گذارد از مطالعه‌ای به مطالعه دیگر متفاوت است (Chakraborty & Basu, 2002; Wang & Zhang, 2005; Karlsson et al, 2009).

تأثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر نرخ بیکاری و اشتغال می‌تواند به چندین شکل متفاوت در نظر گرفته شود. به‌طور کلی، سرمایه‌گذاری خارجی ممکن است اثر مثبت و یا منفی بر اشتغال داشته باشد. مهم‌ترین کانال‌های اثرگذاری به‌صورت زیر است (Karlsson et al, 2009; Habib & Sarwar, 2013; Yılmaz, 2014; Rong et al, 2020):

- ایجاد فرصت‌های شغلی: سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌تواند باعث ایجاد فرصت‌های شغلی جدید در بخش‌های مختلف اقتصادی مانند صنعت، خدمات و فناوری شود.
- افزایش تولید و صادرات: ورود سرمایه‌گذاری‌های خارجی می‌تواند به افزایش تولید و صادرات کالاها بینجامد و از طریق آن اشتغال‌زایی انجام شود.
- انتقال فناوری: سرمایه‌گذاری‌های خارجی ممکن است فناوری‌های پیشرفته را به کشور میزبان بیاورند که به افزایش توانمندی‌های تولید و ایجاد شغل منجر شود.
- افزایش رقابت: سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ممکن است به افزایش رقابت بین شرکت‌های محلی و خارجی منجر شود که امکان دارد باعث کاهش نرخ اشتغال شود، به‌ویژه برای کسانی که تحصیلات کمتری دارند.
- وابستگی به زمینه‌های خاص: در صورتی که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بیش از حد در بخش‌های خاصی از اقتصاد رخ دهد، ممکن است کشور میزبان دچار وابستگی زیاد به این بخش‌ها و افزایش حساسیت نرخ اشتغال به شرایط بین‌المللی شود.

- نامتوازن‌های اقتصادی: سرمایه‌گذاری‌های خارجی ممکن است باعث ایجاد نامتوازن‌های اقتصادی مانند نمایش‌های مالی و افزایش حاشیه‌نشینی شود که کاهش نرخ اشتغال را در پی داشته باشد. نوع فعالیت‌هایی که FDI انجام می‌دهد نیز می‌تواند تأثیرگذاری آن بر اشتغال را تحت تأثیر قرار دهد. به‌عنوان مثال، در برخی صنایع ممکن است FDI به افزایش اشتغال منجر شود، در حالی که در دیگر صنایع ممکن است تأثیر مثبت یا منفی‌ای نداشته باشد. از سوی دیگر، ادبیات اقتصادی برخی مطالعات حاکی از عدم اثرگذاری FDI بر اشتغال است. FDI ممکن است تأثیر خنثی داشته باشد؛ زیرا ارتباط آن با بخش‌های دیگر اقتصاد ممکن است پیچیده و متنوع باشد. به‌عنوان مثال، اگر FDI در بخشی خاص به افزایش تقاضا برای محصولات و خدمات دیگر منجر شود، ممکن است اثرات مثبت آن بر اشتغال در بخش‌های دیگر اقتصاد دیده شود؛ اما در برخی موارد، این ارتباطات ممکن است تأثیرات خنثی داشته باشد (Aktar et al, 2009; Sadikova, 2017; Garang et al, 2018).

توجه اندکی به پیامدهای اقتصادی-اجتماعی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، به‌ویژه در ارتباط با کشورهای تولیدکننده نفت شده است. محققان نتایج متفاوتی دربارهٔ اثرات FDI برای اشتغال یافته‌اند. با آسیب‌پذیری بخش اقتصادی این کشورها به تغییرات قیمت نفت و انحصار دولت در اقتصاد و اینکه این سرمایه‌گذاری‌ها معمولاً در بخش نفت و انرژی اتفاق می‌افتد، تأثیرات مستقیم خارجی بر اشتغال می‌تواند چندگانه باشد. در چنین شرایطی، افزایش سرمایه‌گذاری‌های خارجی می‌تواند به ایجاد فرصت‌های شغلی موقت و تجزیه و تحلیل اجتماعی و اقتصادی منجر شود. همچنین، آن‌ها ممکن است به انتقال فناوری و دانش به کشور میزبان کمک کنند؛ البته این موضوع نیازمند سازوکارهایی برای جلوگیری از ایجاد وابستگی زیاد به نفت و تنوع بخش‌های اقتصادی است. از سوی دیگر، وابستگی زیاد به نفت و کمبود توسعهٔ بخش‌های دیگر می‌تواند به کاهش اشتغال در این بخش‌ها و به تبع آن، ایجاد فقر و عدم توازن اقتصادی منجر شود. (Kilian & Vigfusson, 2011; Katircioglu et al, 2015; Engemann et al, 2014).

۳. پیشینه پژوهش

۳-۱. مطالعات داخلی

فدایی و کاظمی (۱۳۹۱) به بررسی اثرات سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر سطح اشتغال با استفاده از مدل ARDL و داده‌های دورهٔ ۱۳۴۹ تا ۱۳۸۹ پرداختند. نتایج نشان می‌دهد که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در هر دو دورهٔ کوتاه‌مدت و بلندمدت به‌طور مستقیم و معنی‌داری بر سطح اشتغال تأثیرگذار است؛ به‌طوری که جریان ورود سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی فرایند ایجاد اشتغال را بهبود بخشیده است.

سیدنورانی و محمدپور (۱۳۹۷) با استفاده از داده‌های تلفیقی (پنل) به بررسی تأثیر FDI بر اشتغال در ۴۹ کشور (عضو OECD و در حال توسعه) طی سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۳ پرداختند. نتایج حاکی از آن است که FDI تأثیری مثبت و معنادار بر اشتغال در کشورهای OECD و تأثیری منفی بر اشتغال در کشورهای در حال توسعه دارد.

سیدنورانی و همکاران (۱۳۹۹) با استفاده از الگوی داده‌های پنل دوره ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۴ و روش EGLS، اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و حکمرانی خوب بر اشتغال را در کشورهای در حال توسعه بررسی کردند. نتایج نشان داد که متغیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تأثیر مثبت و معناداری بر اشتغال در این کشورها دارد؛ اما متغیر حکمرانی خوب دارای تأثیر منفی است.

پورمند بخشایش و همکاران (۱۳۹۹) به بررسی تأثیرات صادرات غیرنفتی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر اشتغال، با استفاده از اطلاعات ۱۴ کشور منطقه منا در سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۸ و روش اقتصادسنجی فضایی پرداختند. نتایج نشان داد که صادرات و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تأثیر مثبت بر اشتغال کشورها به‌طور مستقیم و غیرمستقیم دارد.

امینی میلانی و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان «ارزیابی سیاست‌های اشتغال در ایران» با روش ARDL در بازه زمانی ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۵ نشان دادند که تولید ناخالص داخلی، شاخص فضای کسب‌وکار، مخارج دولت، مانده اعتبارات بانکی بخش غیردولتی، بهره‌وری نیروی کار، ذخیره سرمایه و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی رابطه معناداری با اشتغال در دوره مورد بررسی دارد؛ ولی بین دستمزد واقعی و اشتغال رابطه معناداری وجود ندارد.

۳-۲. مطالعات خارجی

کونجلیو^۱ و همکاران (۲۰۱۵) در پژوهشی با عنوان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI)، اشتغال و دستمزد در جنوب صحرای آفریقا به بررسی اثر این سه متغیر بر روی هم با استفاده از مدل (ARDL) در سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۳ پرداختند. نتایج این پژوهش که بر روی ۱۹ کشور آفریقای جنوبی انجام گرفت، نشان داد که شرکت‌های خارجی که در این کشورها فعالیت دارند از شرکت‌های داخلی بزرگ‌تر هستند و اشتغال بیشتری نسبت به شرکت‌های داخلی ایجاد می‌کنند. همچنین بررسی این شرکت‌ها از نظر حق بیمه و دستمزد و توسعه مهارت کارکنان بسیار متفاوت‌تر و بهتر از شرکت‌های داخلی در این کشورها بوده است.

اوسی^۲ (۲۰۱۹) به بررسی تأثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر اشتغال در بخش غیر معدنی غنا طی دوره ۲۰۰۰-۲۰۱۶ با استفاده از مدل OLS (رگرسیون خطی چندگانه)، رویکرد ARDL-ECM و آزمون علیت گرنجر پرداخت. نتایج نشان داد که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر اشتغال تأثیر مثبت و معناداری دارد.

ملیک^۳ (۲۰۱۹) به بررسی اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI) بر اشتغال در صنایع تولیدی هند با استفاده از داده‌های دوره ۲۰۰۸-۲۰۰۹ تا ۲۰۱۵-۲۰۱۶ و روش GMM سیستمی پرداخت. نتایج نشان داد که FDI هیچ اثر چشمگیری بر اشتغال در صنایع تولیدی هند ندارد.

1. Coniglio
2. Osei
3. Malik

الفالیح و حاج^۱ (۲۰۲۱) اثرات نامتقارن FDI بر اشتغال در عربستان را با استفاده از داده‌های بازه زمانی ۱۹۸۴ تا ۲۰۱۵ و روش خودرگرسیون با وقفه توزیعی غیرخطی (NARDL) بررسی کردند. آن‌ها از متغیرهای سرمایه‌ انسانی و کیفیت نهادی برای کنترل این اثرات استفاده کردند که نتایج نشان داد تکانه مثبت در سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تأثیر کوتاه‌مدت و تأثیر منفی در بلندمدت بر اشتغال دارد. همچنین، تکانه منفی در FDI اثر منفی در بلندمدت و کوتاه‌مدت بر اشتغال دارد. در نهایت نیز سرمایه‌ انسانی و کیفیت نهادی تأثیر مثبتی بر تأثیرات سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر اشتغال در درازمدت دارد.

هابانباکیزه و منچای^۲ (۲۰۲۲) به بررسی تأثیر ارزش افزوده ناخالص، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، بهره‌وری نیروی کار و شاخص قیمت تولیدکننده بر اشتغال در بخش تولید پرداختند. آن‌ها از رویکردهای ARDL، ECM، و علیت تودا-یاماموتو برای داده‌های کمی سه‌ماهه از سال ۱۹۹۵ تا ۲۰۲۰ استفاده کردند. نتایج نشان داد که هم ارزش افزوده و هم شاخص قیمت تولیدکننده باعث رشد اشتغال می‌شوند؛ در حالی که رشد بهره‌وری نیروی کار و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی مانع رشد اشتغال در بخش تولید هستند.

لی و همکاران^۳ (۲۰۲۲) اثرات جهانی شدن (توسط تجارت و سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی) بر اشتغال در ویتنام را با استفاده از تکنیک‌های سری زمانی پیشرفته و داده‌های دوره ۱۹۸۹-۲۰۱۸ بررسی کردند. نتایج نشان داد که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صادرات و واردات تأثیرات مثبتی بر اشتغال در ویتنام دارد. جمع‌بندی پیشینه تحقیق وجه تمایز این مقاله را نمایان می‌سازد. به‌طور کلی، سرمایه‌گذاری خارجی ممکن است به‌طور مثبت یا منفی بر اشتغال تأثیر بگذارد. بررسی تأثیرات سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI) بر اشتغال در کشورهای صادرکننده نفت از اهمیت بسیاری برخوردار است. این کشورها اغلب از منابع طبیعی غنی بهره می‌برند، اما معمولاً با چالش‌هایی اقتصادی و اجتماعی مواجه‌اند. با توجه به ادبیات تحقیق، می‌توان ادعا کرد که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از عوامل مؤثر بر اشتغال بوده، اما بر اساس بررسی‌های انجام‌شده، یک ارزیابی منسجم درباره این موضوع در کشورهای خاورمیانه در مطالعات پیشین انجام نشده است؛ بنابراین، نوآوری پژوهش حاضر این است که اثر FDI را بر اشتغال در کشورهای صادرکننده نفت در خاورمیانه مورد سنجش قرار داده است.

۴. روش‌شناسی پژوهش

هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی تأثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر اشتغال در شش کشور منتخب حوزه خلیج فارس (ایران، عربستان، قطر، کویت، بحرین و عراق)^۴ طی دوره ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۹ است که به پیروی از خان^۵ و همکاران (۲۰۲۲)، از نرخ مشارکت نیروی کار به واحد درصد از کل جمعیت ۱۵ تا ۶۴ سال به‌عنوان متغیر

1. Alfalih & Hadj

2. Habanabakize & Mncayi

3. Le

۴. دو کشور امارات و عمان به‌دلیل در دسترس نبودن داده‌ها از مطالعه کنار گذاشته شدند.

5. Khan

وابسته و پروکسی برای اشتغال (EO) استفاده شده است. همچنین از ورودی خالص سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI) به واحد درصد از تولید ناخالص داخلی به‌عنوان متغیر مستقل به پیروی از علی^۱ و همکاران (۲۰۲۲) و الفالیح و حادج (۲۰۲۱) استفاده شده است. علاوه بر این، تأثیر متغیرهای تولید ناخالص داخلی، درآمدهای نفت و سرمایه‌انسانی بر اشتغال بررسی شده که برای رسیدن به این اهداف، به پیروی از الفالیح و حادج (۲۰۲۱)، از مدل زیر استفاده شده است:

$$\ln EO_{it} = \beta_0 + \beta_1 FDI_{it} + \beta_2 \ln GDP_{it} + \beta_3 \ln HC_{it} + \beta_4 \ln LAW_{it} + \beta_5 \ln OILrent_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

در معادله بالا همه متغیرها به‌جز FDI به‌صورت لگاریتمی هستند و در آن، EO نشان‌دهنده میزان نرخ مشارکت نیروی کار کشور (i) در سال (t) است. همچنین FDI نشان‌دهنده سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، GDP نشان‌دهنده تولید ناخالص داخلی، OIL درآمدهای نفت، HC سرمایه‌انسانی، LAW کیفیت نهادی (قانون و نظم) و ε جمله خطاست. شرح تفصیلی متغیرها در جدول زیر آمده است:

جدول ۱. شرح متغیرها، واحد داده‌ها و منبع داده‌ها

منبع	تعریف (واحد)	متغیر
World Bank	نرخ مشارکت نیروی کار (درصد از کل جمعیت ۱۵ تا ۶۴ سال)	EO
World Bank	میزان جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (میلیون دلار)	FDI
World Bank	تولید ناخالص داخلی سرانه (دلار ثابت ۲۰۱۷)	GDP
World Bank	درآمدهای نفتی با محاسبه تفاوت بین ارزش تولید نفت خام در قیمت‌های جهانی و هزینه کلی تولید اندازه‌گیری می‌شود. (درصدی از GDP)	OIL
FRED database	شاخص سرمایه‌انسانی سرانه که به تعداد سال‌های تحصیل و همچنین بازگشت به تحصیل اشاره دارد.	HC
International Country Risk Guide	کیفیت نهادی از داده‌های قانون و نظم (LO) استفاده شده است.	LAW

(منبع: محاسبات پژوهش).

۵. یافته‌های تحقیق

با استفاده از آزمون‌های لوین، لین و چو^۲ ایم، پسران و شین^۳ (IPS)، فیشر، دیکی فولر تعمیم‌یافته^۴ (ADF) و فیشر، فیلیپس پرون^۵ (PP) آزمون ایستایی متغیرها انجام شده است. این چهار آزمون مهم‌ترین آزمون‌های ریشه واحد در داده‌های پنل به شمار می‌آید. در این آزمون‌ها، روند بررسی ایستایی مشابه است و با رد فرضیه صفر،

1. Ali
2. Levin-Lin & chu
3. Im-Pesaran-Shin
4. Fisher-Augmented Deyki Fuller
5. Fisher, Phillips-Peron

نابستایی یا وجود ریشه واحد متغیرها رد می‌شود. مطابق نتایج این آزمون‌ها در جدول (۲)، متغیرهای EO، LAW و OIL در سطح مانا نیستند و متغیرهای FDI و GDP در برخی آزمون‌ها مانا شدند؛ بنابراین، برای این متغیرها آزمون ریشه واحد مرتبه اول انجام شد که نتایج آن در جدول (۲) آمده است:

جدول ۲. نتایج آزمون ریشه واحد در سطح

نتایج	فیشر، فیلیبس-پرون		فیشر، دیکی-فولر تعمیم یافته		ایم، پسران و شین		لوین، لین و چو		آزمون
	احتمال	آماره	احتمال	آماره	احتمال	آماره	احتمال	آماره	
ناایستا	۰/۹۴۳۷	۵/۳۸۹۱۸	۰/۹۴۷۱	۵/۳۰۲۶۸	۰/۹۶۰۷	۱/۷۵۸۵۵	۰/۲۲۵۱	-۰/۷۵۵۱۹	EO
ایستا در برخی آزمون‌ها	۰/۱۹۶۳	۱۵/۸۹۱۰	۰/۲۹۹	۲۲/۷۵۶۰	۰/۰۲۲۱	-۲/۰۱۲۸۹	۰/۰۳۷۱	-۱/۷۸۵۹۱	FDI
ایستا در برخی آزمون‌ها	۰/۰۰۳۶	۲۹/۲۵۱۵	۰/۱۳۷۷	۱۷/۳۲۸۲	۰/۰۸۲۴	-۱/۳۸۹۴۳	۰/۰۱۱۰	-۲/۲۸۹۵۷	GDP
ایستا	۰/۰۰۰۰	۱۱۹/۲۷۴	۰/۰۰۰۰	۹۷/۳۷۶۹	۰/۰۰۰۰	-۵/۸۱۰۴۲	۰/۰۰۰۰	-۷/۲۱۴۸۷	HC
ناایستا	۰/۳۴۷۴	۱۳/۳۰۳۰	۰/۴۰۰۹	۱۲/۵۷۲۰	۰/۳۲۵۳	-۰/۴۵۳۰	۰/۲۲۲۹	-۰/۷۶۲۵۶	OIL
ناایستا	۰/۹۸۲۳	۰/۴۰۲۲۵	۰/۹۶۲۸	۰/۶۰۲۵۸	۱/۰۰۰	۵/۲۲۱۷۲	۰/۸۰۲۱	۰/۸۴۹۲۵	LAW

(منبع: یافته‌های پژوهش).

جدول ۳. آزمون ریشه واحد تفاضل مرتبه اول

نتایج	فیشر، فیلیبس-پرون		فیشر، دیکی-فولر تعمیم یافته		ایم، پسران و شین		لوین، لین و چو		آزمون
	احتمال	آماره	احتمال	آماره	احتمال	آماره	احتمال	آماره	
ایستا	۰/۰۰۵۱	۲۸/۲۱۵۶	۰/۰۰۴۴	۲۸/۷۰۹۷	۰/۰۰۱۱	-۳/۰۶۱۰۴	۰/۰۳۴۶	-۱/۸۱۶۵۴	EO
ایستا	۰/۰۰۰۰	۶۴/۷۸۰۹	۰/۰۰۰۰	۶۴/۲۸۵۰	۰/۰۰۰۰	-۷/۰۴۱۴۷	۰/۰۰۰۰	-۷/۷۳۱۹۵	FDI
ایستا	۰/۰۰۰۰	۶۲/۹۷۳۸	۰/۰۰۰۰	۶۰/۶۰۷۳	۰/۰۰۰۰	-۶/۵۶۶۷۰	۰/۰۰۰۰	-۶/۷۶۸۶۴	GDP
ایستا	۰/۰۰۰۰	۶۲/۹۵۹۳	۰/۰۰۰۰	۵۵/۷۸۴۶	۰/۰۰۰۰	-۶/۱۵۶۴۹	۰/۰۰۰۰	-۸/۲۰۹۳۸	OIL
ایستا	۰/۰۵۶۰	۹/۲۱۴۰۴	۰/۰۴۳۸	۹/۸۰۸۳۹	۰/۰۳۲۶	-۱/۸۴۳۵۷	۰/۰۰۷	-۳/۱۸۸۴۳	LAW

(منبع: یافته‌های تحقیق).

از آنجا که متغیرهای استفاده‌شده در تحقیق حاضر دارای درجه انباشتگی صفر و یک است، پس از بررسی ایستایی متغیرها، هم‌انباشتگی (همگرایی) پنلی برای بررسی روابط بلندمدت اقتصادی متغیرها و عدم وجود رگرسیون کاذب مورد آزمون قرار می‌گیرد.

در پژوهش حاضر، از آزمون کائو برای بررسی هم‌انباشتگی بین متغیرهای تحقیق استفاده شده است؛ در این آزمون، فرضیه صفر عبارت است از عدم وجود هم‌انباشتگی. مطابق نتایج جدول (۴)، فرضیه صفر رد می‌شود و بین متغیرها رابطه بلندمدت وجود دارد. در این صورت، رگرسیون برآوردی کاذب نیست.

جدول ۴. نتایج آزمون هم‌انباشتگی

احتمال	آماره t	آزمون
۰/۰۱۴۹	-۲/۱۷۲۷۲۵	هم‌انباشتگی کائو

(منبع: یافته‌های تحقیق).

بعد از بررسی ایستایی و هم‌انباشتگی متغیرها در طول زمان، اولین گام در برآورد مدل‌های پنل دیتا، تعیین قیود واردشده بر مدل اقتصادسنجی است. به عبارت دیگر، نخست باید مشخص شود که رابطه رگرسیونی در نمونه مورد بررسی دارای عرض از مبدأهای ناهمگن و شیب همگن است (لزوم استفاده از مدل داده‌های پنل) و یا اینکه فرضیه عرض از مبدأهای مشترک و شیب مشترک در بین مقاطع (لزوم استفاده از مدل داده‌های تلفیقی) پذیرفته می‌شود.

برای آزمون معنی‌دار بودن روش داده‌های پنل، از آماره آزمون F لیمر استفاده می‌شود. فرضیه صفر در این آزمون قابلیت تخمین مدل به صورت داده‌های تلفیقی و فرضیه مقابل، قابلیت تخمین مدل به صورت داده‌های پنل است. از آنجا که مقدار احتمال آزمون لیمر در جدول (۵) کوچک‌تر از ۰/۰۵ است، فرض صفر مبنی بر وجود رگرسیون Pooled یا تجمیعی (رگرسیون بدون وجود اثرات ثابت یا تصادفی) رد می‌شود و بنابراین، الگوی مناسب برای برآورد مدل مورد بررسی دارای اثرات ثابت یا اثرات تصادفی است و به صورت تجمیعی یا تلفیقی نیست.

جدول ۵. نتایج آزمون F لیمر

احتمال	آماره t	آزمون
۰/۰۰۰۰	۸۷/۴۷۵۱۰۴	F لیمر

(منبع: یافته‌های تحقیق).

برای بررسی ثابت یا تصادفی بودن پنل مورد مطالعه، از آزمون هاسمن استفاده می‌شود. آزمون هاسمن بر اساس وجود یا عدم وجود رابطه بین جمله اخلاص رگرسیون برآوردی و متغیرهای توضیحی مدل شکل گرفته است. در صورتی که این رابطه وجود نداشته باشد، مدل اثر تصادفی تأیید خواهد شد. فرضیه صفر بیانگر عدم رابطه بین متغیرهای توضیحی و جمله اخلاص و فرض مقابل بیانگر وجود ارتباط است. البته در صورتی که تعداد مقاطع از تعداد ضرایب در مدل گالول کمتر شود، مدل اثر تصادفی نمی‌تواند به کار برد.

جدول ۶. نتایج آزمون هاسمن

احتمال	آماره کای اسکوتر	آزمون
۰/۰۰۰۰	۴۳۷/۳۷۵۵۲۱	هاسمن

(منبع: یافته‌های تحقیق).

جدول (۶) نتایج آزمون هاسمن را نشان می‌دهد. با توجه به اینکه مقدار احتمال آزمون هاسمن کمتر از 0.05 است، در نتیجه این فرض آماری که مدل دارای اثرات تصادفی باشد رد می‌شود و مدل دارای اثرات ثابت بر روی مقاطع (در اینجا، مقاطع یعنی همان کشورها) است.

اگرچه برای آزمون وجود ناهمسانی واریانس بین گروهی آماره‌هایی ارائه شده است که از جمله آن، آزمون ضریب لاگرانژ (LM) و آزمون LR است، اما آزمون ضریب لاگرانژ در صورتی برای تشخیص ناهمسانی واریانس استفاده می‌شود که استفاده از اثرات تصادفی روش پنل تأیید شده باشد؛ در غیر این صورت، از آماره LR استفاده خواهد شد. در آزمون فرضیه، اگر مقدار آماره محاسباتی از مقدار بحرانی جدول بزرگ‌تر باشد، فرضیه H_0 مبنی بر عدم وجود ناهمسانی واریانس رد می‌شود. به عبارتی، ناهمسانی واریانس تأیید می‌شود. در حالت وجود ناهمسانی واریانس بین گروهی، روش روباست^۱ از جمله روش‌های کارا برای برآورد مدل مدنظر خواهد بود که در تحقیق حاضر نیز از این روش استفاده شده است. جدول (۷) نتایج برآورد مدل به روش روباست را نشان می‌دهد.

جدول ۷. نتایج برآورد مدل رگرسیون

نام متغیر	ضریب رگرسیون	خطای استاندارد	آماره z	مقدار احتمال
FDI	۰/۰۰۷۳۸۹	۰/۰۰۲۱۱	۳/۴۹۳۷۶۵	۰/۰۰۰۵
GDP	۰/۳۹۴۹۰۹	۰/۰۱۴۶۶۷	۲۶/۹۲۴۴۹	۰/۰۰۰۰
HC	-۰/۷۱۴۶۰۴	۰/۰۶۷۱۰۲	-۱۰/۶۴۹۵۷	۰/۰۰۰۰
LAW	-۰/۲۵۰۱۶۵	۰/۰۲۶۶۸۹	-۹/۳۷۳۲۲۷	۰/۰۰۰۰
Oil rent	-۰/۰۸۰۲۹۱	۰/۰۱۳۳۹۱	-۵/۹۹۶۰۲۹	۰/۰۰۰۰
C	۱/۱۶۳۷۶۱	۰/۱۰۴۰۴۷	۱۱/۱۸۴۹۷	۰/۰۰۰۰
R-squared	۰/۸۰۰۳۱۵			
Adjusted R-squared	۰/۷۹۱۵۵۷			
Jarque - bera (Prob)	۲/۲۵۹۴۱۳ (۰/۳۲۳۱۲۸)			

(منبع: محاسبات تحقیق، پیوست ۸).

نتایج جدول (۷) نشان‌دهنده این موضوع است که مدل برآوردی از لحاظ شاخص‌های برازش مدل در وضعیت آماری مناسبی قرار دارد. آماره F نشان‌دهنده معنی‌داری کل رگرسیون است. به عبارتی این فرض که کلیه ضرایب متغیرهای توضیحی مدل می‌توانند صفر باشند رد شده است و کل رگرسیون معنادار است. همچنین ضریب تعیین مدل نیز حدود 0.80 است که نشان می‌دهد ۸۰ درصد از تغییرات متغیر وابسته به وسیله متغیرهای مستقل مدل توضیح داده شده است. ۲۰ درصد باقی‌مانده‌ها نیز به وسیله سایر متغیرهای مؤثر بر متغیر وابسته که وارد مدل نشده‌اند توضیح داده می‌شود که در جملات اخلاص یا باقی‌مانده‌های مدل قرار می‌گیرند.

نتایج جدول (۷) نشان دهنده تأثیر مثبت و معنادار سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر اشتغال است؛ به گونه‌ای که با افزایش یک‌واحدی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، میزان اشتغال بیش از ۰/۰۰۷ درصد افزایش می‌یابد. بر اساس ادبیات نظری، تصور بر این است که ورود سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی باعث ایجاد فرصت‌های شغلی در اقتصاد کشور می‌شود. از این‌رو، کشورهای مختلف انگیزه‌های مختلفی برای جذب این شرکت‌های چندملیتی برای تجارت در کشور ارائه می‌کنند. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی پتانسیل ایجاد اشتغال را از طریق استخدام مستقیم افراد برای کارخانه‌ها دارد، به این معنی که آن‌ها کل اشتغال داخلی را از طریق انواع مشاغل ایجادشده، توزیع منطقه‌ای مشاغل جدید، سطوح دستمزد، توزیع درآمد و انتقال مهارت بهبود می‌بخشند.

همچنین نتایج نشان می‌دهد که تولید ناخالص داخلی تأثیر مثبت و معنادار بر اشتغال دارد و افزایش یک‌درصدی تولید ناخالص داخلی باعث افزایش اشتغال بیش از ۰/۳ درصد می‌شود. افزایش سطح فعالیت‌های اقتصادی در جامعه یا افزایش تقاضا برای نهاده‌های تولید و از جمله نیروی کار و سرمایه در ارتباط است. به بیان دیگر، با افزایش رشد اقتصادی به دنبال افزایش تولید ناخالص داخلی، ظرفیت‌های اقتصادی رشد می‌کند و تقاضا برای نیروی کار نیز افزایش می‌یابد؛ بنابراین، با توجه به این موضوع، هم تقاضا برای اشتغال و هم دستمزد نیروی کار از افزایش تولید ناخالص داخلی تأثیر می‌پذیرد. هر نوع افزایش تولید در جامعه به‌واسطه رشد اقتصادی به تعداد نیروی کار مشخصی نیازمند است.

علاوه بر این، نتایج جدول (۷) نشان می‌دهد که درآمدهای نفت تأثیر منفی و معنادار بر اشتغال دارد؛ به گونه‌ای که با افزایش یک‌درصدی درآمدهای نفت میزان اشتغال بیش از ۰/۰۸ درصد کاهش می‌یابد. یافته‌های این مطالعه را نمی‌توان مانند آنچه در مورد کشورهای صنعتی یا توسعه‌یافته یافت می‌شود در نظر گرفت؛ زیرا در کشورهای نفت‌خیز استفاده و واردات فناوری‌های نوین که فناوری را جایگزین نیروی کار می‌کند، به دلیل درآمدهای سرشار نفتی به‌وضوح دیده می‌شود.

در نهایت، نتایج نشان می‌دهد که سرمایه‌انسانی و کیفیت نهادی تأثیر منفی و معنادار بر اشتغال دارد؛ به گونه‌ای که با افزایش یک‌درصدی سرمایه‌انسانی و کیفیت نهادی میزان اشتغال به ترتیب بیش از ۰/۷ درصد و ۰/۲ درصد کاهش می‌یابد. در مورد علامت منفی کیفیت نهادی و سرمایه‌انسانی بر اشتغال می‌توان گفت که این تأثیر منفی بر وضعیت بسیار بد در زمینه شاخص‌های نهادی و همچنین فضای کسب‌وکار در ایران دلالت دارد. ایران در حوزه فضای کسب‌وکار، سرمایه‌انسانی و کیفیت نهادی همواره در زمره کشورهای با رده بسیار پایین قرار داشته است که همین موضوع اثرات منفی خود را در بخش‌های اقتصادی بر جای گذاشته است که تأثیر منفی بر اشتغال نیز یکی از همین موارد است.

۶. نتیجه‌گیری و پیشنهادها سیاستی

بحث اشتغال و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای صادرکننده نفت در خلیج فارس از اهمیت بسیاری برخوردار است. این کشورها به دلیل وابستگی به صادرات نفت، نیازمند تنوع در منابع درآمدی و کاهش وابستگی به صادرات نفت هستند. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌تواند به‌عنوان عامل تنوع اقتصادی و اشتغال‌زایی مؤثر

عمل کند و به کشورها کمک کند تا از وابستگی به نفت خارج شوند. از طرف دیگر، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌تواند به انتقال فناوری، دانش فنی و بهبود شیوه‌های مدیریتی در این کشورها کمک کند. این امر می‌تواند به افزایش بهره‌وری و توسعه صنایع محلی منجر شود و در نتیجه به افزایش سطح اشتغال و کاهش نرخ بیکاری در این کشورها کمک کند؛ بنابراین، بحث اشتغال و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای صادرکننده نفت در خلیج فارس از اهمیت بالایی برخوردار است و می‌تواند به تنوع اقتصادی، اشتغال‌زایی، انتقال فناوری و بهبود شرایط اقتصادی و اجتماعی این کشورها کمک کند. بر این اساس، در مقاله حاضر با استفاده از داده‌های دوره ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۹ تأثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر سطح اشتغال در شش کشور منتخب حوزه خلیج فارس (ایران، عربستان، قطر، کویت، بحرین و عراق) بررسی شد که این نتایج را در پی داشت:

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تأثیر مثبت و معنادار بر اشتغال در کشورهای مورد بررسی دارد. این نتیجه با نتایج مطالعات پیشین همچون حبیب و سرور (۲۰۱۳) و بالسرزاک و زورک^۱ (۲۰۱۱) هم‌راستا است. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی منبع تأمین سرمایه است و به صورت مستقیم سبب افزایش اشتغال می‌شود و به صورت غیرمستقیم از طریق انتقال فناوری و فنون مدیریتی و دانش روز باعث افزایش رقابت، افزایش دانش نیروی کار و نهایتاً اشتغال می‌شود.

این کشورها اغلب از صادرات نفت و گاز به عنوان منابع اصلی درآمد خود استفاده می‌کنند؛ بنابراین، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در صنایع غیرنفتی و تنوع‌بخشی اقتصاد می‌تواند به کاهش وابستگی به نفت و افزایش اشتغال کمک کند. دولت‌های کشورهای صادرکننده نفت در خلیج فارس باید سیاست‌های مناسبی را برای جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ایجاد کنند. برای جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، این کشورها به توسعه زیرساخت‌های اقتصادی، اجتماعی و فنی نیاز دارند. ایجاد زیرساخت‌های مناسب می‌تواند از جذب سرمایه‌گذاری و ایجاد فرصت‌های شغلی استفاده کند. ایجاد همکاری با شرکت‌های خارجی و انتقال فناوری و دانش فنی به صنایع محلی می‌تواند به افزایش تولید و اشتغال در این کشورها کمک کند.

نتایج برآورد مدل نشان داد که تولید ناخالص داخلی تأثیر مثبت و معنادار بر اشتغال دارد. این امر به این معناست که هرگاه تولید ناخالص داخلی افزایش می‌یابد، معمولاً نیاز به نیروی کار بیشتری برای تولید بیشتر کالاها و خدمات احساس می‌شود که این موضوع می‌تواند به افزایش اشتغال منجر شود. این نتیجه با نتیجه مطالعات پیشین مانند خان و همکاران (۲۰۲۲) مشابهت دارد.

کشورهای صادرکننده نفت باید به تنوع‌بخشی اقتصادی توجه کنند و سرمایه‌گذاری در صنایع غیرنفتی را تشویق کنند. این کار می‌تواند به افزایش تولید ناخالص داخلی و ایجاد فرصت‌های شغلی متنوع منجر شود. سرمایه‌گذاری در توسعه زیرساخت‌های اقتصادی، اجتماعی و فنی می‌تواند به افزایش تولید و اشتغال کمک کند؛ بنابراین، سیاستمداران باید اقدامات لازم برای بهبود زیرساخت‌ها و جذب سرمایه‌گذاری انجام دهند.

نتایج برآورد نشان داد که درآمدهای نفتی تأثیر منفی و معناداری بر اشتغال دارد. این نتیجه با نتایج به دست آمده در مطالعات پیشین مانند دوگرو و سویتاس^۱ (۲۰۱۰) و الفالیح و حادج (۲۰۲۱) همخوان است. در کشورهای نفت خیز استفاده و واردات فناوری‌های نوین که فناوری را جایگزین نیروی کار می‌کند به دلیل درآمدهای سرشار نفتی به وضوح دیده می‌شود. همچنین سایر نتایج تحقیق نشان داد که سرمایه انسانی و کیفیت نهادی تأثیر منفی و معنادار بر اشتغال دارد. این اثرگذاری منفی نشان می‌دهد که اگر سرمایه انسانی و کیفیت نهادی در این کشورها به حد مطلوبی توسعه یافته نباشد، احتمال کاهش اشتغال وجود دارد.

از جمله محدودیت‌های تحقیق حاضر نبود آمار و اطلاعات به روز و مناسب بود؛ به طوری که ابتدا بنا بود تمام کشورهای صادرکننده نفت حوزه خلیج فارس نمونه آماری مقاله باشند، اما به دلیل در دسترس نبودن کامل و جامع داده‌ها، دو کشور امارات و عمان در نظر گرفته نشده‌اند.

سپاس‌گزاری

از نظرات و پیشنهادهای ارزشمند داوران محترم، برای بهبود وضعیت علمی مقاله، مراتب تشکر و قدردانی به عمل می‌آید.

درصد مشارکت نویسندگان

نویسندگان مقاله ضمن رعایت اخلاق نشر، اعلام می‌کنند که در این پژوهش تمام امور به صورت مشارکت و یکسان انجام شده است.

تضاد منافع

نویسندگان مقاله اعلام می‌کنند که هیچ تضاد منافی در این پژوهش وجود ندارد.

منابع

امینی میلانی، مینو؛ علی‌پور، محمدصادق؛ محمودزاده، علیرضا. (۱۴۰۰). «ارزیابی سیاست‌های اشتغال در ایران». *مطالعات و سیاست‌های اقتصادی*، ۱ (۱۵)، ۸۳-۱۱۰.

<https://doi.org/10.22096/esp.2021.127205.1343>

پورمند بخشایش، طیبه؛ وجدانی، محمد؛ صادقی شاهدانی، مهدی. (۱۳۹۹). «بررسی فضایی تأثیر صادرات و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر اشتغال (منتخب کشورهای منطقه منا)». *اقتصاد و تجارت نوین*، ۱۵ (۴۷)، ۲۷-۱.

<https://doi.org/10.30465/jnet.2020.6121>

سیدنورانی، محمدرضا؛ تاری، فتح‌اله؛ محمدرضا، حسن. (۱۳۹۹). «تأثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و حکمرانی خوب بر اشتغال در کشورهای در حال توسعه». *اقتصاد و مدیریت شهری*، ۸(۳۱)، ۲۱-۳۴.

<http://dorl.net/dor/20.1001.1.23452870.1399.8.31.2.7>

سیدنورانی، محمدرضا؛ محمدرضا، حسن. (۱۳۹۷). «تأثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای عضو OECD و کشورهای در حال توسعه». *اقتصاد و تجارت نوین*، ۱۳(۲)، ۵۳-۷۹.

https://jnet.ihcs.ac.ir/article_3210.html

صیدایی، سید اسکندر؛ بهاری، عیسی؛ زارعی، امیر. (۱۳۹۰). «بررسی وضعیت اشتغال و بیکاری در ایران طی

سال‌های ۱۳۳۵-۱۳۸۹». *راهبرد یاس*، ۲۵(۱)، ۲۴۷-۲۱۶. <https://www.sid.ir/paper/493531/fa>

کازرونی، علیرضا؛ علی‌لو، خاطره؛ زانا، مظفری. (۱۳۹۷). «بررسی تأثیر همزمان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و نرخ شهرنشینی بر رشد اقتصادی استان‌های ایران (۱۳۸۵-۱۳۹۴)». *پژوهش‌نامه اقتصادی*، ۱۸(۷۱)، ۲۲۵-

<https://doi.org/10.22054/joer.2018.9834> .۲۶۰

Abor, J. & Harvey, S. K. (2008). "Foreign Direct Investment and Employment: Host Country Experience". *Macroeconomics and Finance in Emerging Market Economies*, 1(2), 213-225. <https://doi.org/10.1080/17520840802323224>

Aderemi, T. A.; Omitogun, O. & Osisanwo, B. G. (2022). "Effect of FDI Inflows on Employment Generation in Selected ECOWAS Countries: Heterogeneous Panel Analysis". *Central Bank of Nigeria Journal of Applied Statistics*, 13(1), 241-263. <https://doi.org/10.53982/ajsms.2023.0402.01-j>

Aktar, İ.; Demirci, N. & Öztürk, L. (2009). "Can Unemployment be Cured by Economic Growth and Foreign Direct Investment?" *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9(17), 452-467.

Alfalih, A. A. & Hadj, T. B. (2021). "Asymmetric Effects of Foreign Direct Investment on Employment in an Oil Producing Country: Do Human Capital, Institutions and Oil Rents Matter?" *Resources Policy*, 70, 101919. <http://dx.doi.org/10.1016/j.resourpol.2020.101919>

Ali, M. M.; Ahmad, I. & Khalil, K. (2022). "Role of Foreign Direct Investment in Employment Generation: Evidence from FDI Recipient Economies". *Pakistan Languages and Humanities Review*, 6(3), 94-107. [http://dx.doi.org/10.47205/plhr.2022\(6-III\)08](http://dx.doi.org/10.47205/plhr.2022(6-III)08)

Amini milani, M.; Alipour, M. S. & Mahmoodzadeh, A. (2021). "Evaluation of Employment Policies in Iran". *The Journal of Economic Studies and Policies*, 8(1), 83-110. [In Persian] <https://doi.org/10.22096/esp.2021.127205.1343>

Bailey, N. (2018). "Exploring the Relationship between Institutional Factors and FDI Attractiveness: A Meta-Analytic Review". *International Business Review*, 27(1), 139-148. <http://dx.doi.org/10.1016/j.ibusrev.2017.05.012>

- Balcerzak, A. P. & Zurek, M. (2011). "Foreign Direct Investment and Unemployment: VAR Analysis for Poland in the years 1995-2009". *European Research Studies Journal*, 1, 3-14. <http://dx.doi.org/10.35808/ersj/306>
- Bayar, Y. (2014). "Effects of Economic Growth, Export and Foreign Direct Investment Inflows on Unemployment in Turkey". *Investment Management and Financial Innovations*, 11(2), 20-27.
- Bettendorf, L.; Horst, A. V. D. & De Mooij, R. A. (2009). "Corporate tax policy and unemployment in Europe: An applied general equilibrium analysis". *World Economy*, 32(9), 1319-1347. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-9701.2009.01211.x>
- Burns, D. K.; Jones, A. P.; Goryakin, Y. & Suhrcke, M. (2017). "Is Foreign Direct Investment Good for Health in Low and Middle Income Countries? An Instrumental Variable Approach". *Social Science & Medicine*, 181, 74-82. <http://dx.doi.org/10.1016/j.socscimed.2017.03.054>
- Chakraborty, C. & Basu, P. (2002). "Foreign Direct Investment and Growth in India: A Cointegration Approach". *Applied Economics*, 34(9), 1061-1073. <https://doi.org/10.1080/00036840110074079>
- Chowdhury, A. & Mavrotas, G. (2006). "FDI and Growth: What Causes What?" *World Economy*, 29(1), 9-19. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9701.2006.00755.x>
- Coniglio, N. D.; Prota, F. & Seric, A. (2015). "Foreign Direct Investment, Employment and Wages in Sub-Saharan Africa". *Journal of International Development*, 27(7), 1243-1266. <https://doi.org/10.1002/jid.3044>
- Doğrul, H. G. & Soytaş, U. (2010). "Relationship between Oil Prices, Interest Rate, and Unemployment: Evidence from an Emerging Market". *Energy Economics*, 32(6), 1523-1528. <http://dx.doi.org/10.1016/j.eneco.2010.09.005>
- Engemann, K. M.; Owyang, M. T. & Wall, H. J. (2014). "Where is an Oil Shock?" *Journal of Regional Science*, 54(2), 169-185. <https://doi.org/10.1111/jors.12071>
- Garang, A. P. M., Yacouba, K., & Thiery, K. K. Y. (2018). "Time Series Bounds Approach to Foreign Direct Investment, Unemployment and Economic Growth in Uganda". *Modern Economy*, 9(01), 87. <http://dx.doi.org/10.4236/me.2018.91006>
- Habanabakize, T. & Mncayi, P. (2022). "Modelling the Effects of Gross Value Added, Foreign Direct Investment, Labour Productivity and Producer Price Index on Manufacturing Employment". *Journal of Contemporary Management*, 19(1), 57-81. <http://dx.doi.org/10.35683/jcm21028.137>
- Habib, M. D. & Sarwar, S. (2013). "Impact of Foreign Direct Investment on Employment Level in Pakistan: A Time Series Analysis". *JL Pol'y & Globalization*, 10, 46.

- Hansen, H. & Rand, J. (2006). "On the Causal Links between FDI and Growth in Developing Countries". *World Economy*, 29(1), 21-41. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9701.2006.00756.x>
- Karlsson, S.; Lundin, N.; Sjöholm, F. & He, P. (2009). "Foreign Firms and Chinese Employment". *World Economy*, 32(1), 178-201. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9701.2009.01162.x>
- Katircioglu, S. T.; Sertoglu, K.; Candemir, M. & Mercan, M. (2015). "Oil Price Movements and Macroeconomic Performance: Evidence from Twenty-Six OECD Countries". *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 44, 257-270. <https://doi.org/10.1016/j.rser.2014.12.016>
- Kazerooni, A., alilou, K., & Mozaffari, Z. (2018). "A Study of Contemporaneous Effect of Foreign Direct Investment and Urbanization on Economic Growth in Iranian Provinces (2006-2015)". *Economics Research*, 18(71), 225-260. [In Persian] <https://doi.org/10.22054/joer.2018.9834>
- Khan, I.; Xue, J.; Zaman, S. & Mehmood, Z. (2022). "Nexus between FDI, Economic Growth, Industrialization, and Employment Opportunities: Empirical Evidence from Pakistan". *Journal of the Knowledge Economy*, 1-23. <http://dx.doi.org/10.1007/s13132-022-01006-w>
- Kilian, L. & Vigfusson, R. J. (2011). "Nonlinearities in the Oil Price Output Relationship". *Macroeconomic Dynamics*, 15(S3), 337-363. <https://doi.org/10.1017/S1365100511000186>
- Le, T. H.; Vu-thanh, T. A.; Nguyen, B. Q. & Le, H. C. (2022). "Trade, Foreign Direct Investments and Employment in Vietnam". In *Political, economic and social dimensions of labour markets: a global insight*, 159-186. https://doi.org/10.1142/9789811238871_0009
- Lheem, H. G. & Guo, S. (2004). "Political Economy of FDI and Economic Growth in China: A Longitudinal test at Provincial Level". *Journal of Chinese political science*, 9(1), 43-62. <https://doi.org/10.1007/BF02876956>
- Lufukea, M.; Patob, I. D. & Mlay, F. (2021). "A Rethinking the State of Causality from Foreign Direct Investment to Employment in East African Community Sub-Region". *The Accountancy and Business Review*, 13(1). <https://doi.org/10.59645/abr.v13i1.3>
- Malik, S. K. (2019). "Foreign Direct Investment and Employment in Indian Manufacturing Industries". *The Indian Journal of Labour Economics*, 62(4), 621-637. <https://doi.org/10.1007/s41027-019-00193-6>
- Osabohien, R.; Awolola, O. D.; Matthew, O.; Itua, O. Q. & Elomien, E. (2020). "Foreign direct investment inflow and employment in Nigeria". *Investment management and financial innovations*, 17(1), 77-84. [http://dx.doi.org/10.21511/imfi.17\(1\).2020.07](http://dx.doi.org/10.21511/imfi.17(1).2020.07)

- Osei, A. E. (2019). "An Assessment of the Impact of Foreign Direct Investment on Employment: The Case of Ghana's Economy". *The Journal of Social Sciences Research*, 5(6), 143-158. <http://dx.doi.org/10.32861/ijefr.56.143.158>
- Pourmand bakhshayesh, T.; Vejdani, M. & Sadeghi, M. (2020). "Spatial Survey on the Impact of Export and Foreign Direct Investment on Employment". *Quarterly Journal of New Economy and Trade*, 15(2), 1-27. [In Persian] <https://doi.org/10.30465/jnet.2020.6121>
- Reisen, H. & Soto, M. (2001). "Which Types of Capital Inflows Foster Developing-Country Growth?" *International finance*, 4(1), 1-14. <https://doi.org/10.1111/1468-2362.00063>
- Rong, S.; Liu, K.; Huang, S. & Zhang, Q. (2020). "FDI, labor market flexibility and employment in China". *China Economic Review*, 61, 101449. <https://doi.org/10.1016/j.chieco.2020.101449>
- Sadikova, M.; Faisal, F. & Resatoglu, N. G. (2017). "Influence of Energy use, Foreign Direct Investment and Population Growth on Unemployment for Russian Federation". *Procedia computer science*, 120, 706-711. <https://doi.org/10.1016/j.procs.2017.11.299>
- Setyanti, A. M. & Wahyudi, S. T. (2021). "Foreign Direct Investment and Youth Employment Causality: Evidence From ASEAN-5 Countries". *Jurnal Economia*, 17(2), 208-219. <http://dx.doi.org/10.21831/economia.v17i2.36447>
- Seydaei, I.; Bahari, I. & Zarei, A. (2011). "Situation Investigation of the Employment and unemployment in Iran during the Years 1956-2010". *Journal of Development Strategy*, 25(1), 216-247. [In Persian]. <https://www.sid.ir/paper/493531/fa>
- Seyed nourani, M. R. & Mohammadpour, H. (2018). "The Impact of Foreign Direct Investment on Employment in OECD and Developing Countries". *Quarterly Journal of New Economy and Trade*, 13(2), 53-79. [In Persian]. https://jnet.ihcs.ac.ir/article_3210.html
- Seyed nourani, M. R.; Tari, F. & Mohammadpour, H. (2019). "The Impact of Foreign Direct Investment and Good Governance on Employment in Developing Countries". *Journal of Urban Economics and Management*, 8(31), 21-34. [In Persian]. <http://dorl.net/dor/20.1001.1.23452870.1399.8.31.2.7>
- Wang, J. & Zhang, H. (2005). "An empirical study of effect of foreign direct investment on China's employment". *World Economy Study*, 9, 15-21. <https://doi.org/10.1177/21582440231158027>